

Бранко Павићевић

ПРОГЛАШЕЊЕ ДАНИЛА СТАНКОВА ПЕТРОВИЋА ЗА КЊАЗА ЦРНЕ ГОРЕ 1852*

Глас о Његошевој смрти одјекнуо је надалеко. Шта ће бити са Црном Гором, какви јој се изгледи пружају за даљи развој, којим ће путем окренути ова малена али политичко-стратешки значајна земља, да ли ће се у њој наћи снаге да наставе политику преминулог владара, или ће је разорити унутрашњи политички и страначки сукоби, и да ли ће младом и неискусном Данилу Станкову Петровићу, именованом Владичином наслѣднику, поћи за руком да на својим плећима понесе терет управљања државом и хоће ли он наставити путем који су означили његови велики претходници? Ове и сличне мисли обузимале су пажњу крајем октобра 1851. многе и злураде и добронамјерне посматраче прилика у Црној Гори.¹

* Одломак из необјављене студије „Политика књаза Данила уочи кримског рата“. Студија је завршена прије скоро двадесет година, а рађена је, углавном, на темељу архивске грађе из Архива Министарства иностраних послова СССР-а, прикупљене у току 1957. и 1958. године.

¹ О догађајима у Црној Гори после Његошеве смрти постоји необимна али веома значајна литература. Први рад о томе објавио је велики познавалац црногорске историје, знаменити руски прогресивни публицист и историчар П. А. Ровински у Извјестијама петроградског словенског добротворног друштва за 1906. годину (*Известия С. Петербургского славянского благотворительного общества* (Спѣтербург 1906, № 6, 427—432). После де-сетак година Ровински је, пишући о књазу Данилу, у III књизи познате историје о Црној Гори, изложио досад најпотпунији приказ неких чинилаца који су довели до жестоких страначких сукоба око тога ко ће заузети столицу преминулог црногорског владара 1851—1852 (*Черногория в ея прошлом и настоящем, государственная жизнь 1851—1907*, III, Спѣтербург 1915, 2—39). Интересантно је да Д. Вуксан, у својој иначе значајној студији о књазу Данилу, није обратио довољну пажњу политичком сукобу између Пера Томова Петровића и Његошевог законитог наслѣдника Данила Станкова Петровића (Д. Вуксан, *Књаз Данило Петровић Његош. Ступање на престо и прва година владе, 1. I 1852—1. VIII 1860*, Записи књ. IX, св. 4, Цетиње 1931). Он то није

Вијест о Његошевој смрти затекла је Данила Петровића у Бечу.² Иако није био изненађен, вијест из домовине га је ожалостила и забринула. Она је, истовремено, пореметила и његов план за одлазак на школовање у Русију. Пошто је добијена депеша из Дубровника о Владичиној смрти, руски посланик у Бечу барон Мејендорф је, наиме, оцијенио да Данило Петровић треба да се задржи у аустријској пријестоници све док из Петрограда не стигну упутства о томе шта би у новонасталим околностима ваљало предузети да догађаји у Црној Гори не окрену правцем неповољним за руску владу.³

У очекивању инструкција из Петрограда, Мејендорф је послао упутства конзулу у Дубровнику Јеремији Гагићу да препоручи Црногорцима уздржавање од међусобних распри и од напада на погранична турска подручја, јер је то могло да угрози и побрка све потезе које је у датим приликама ваљало предузети за очување тековина државног развоја Црне Горе.⁴

урадио ни у расправи *Русија и проглашење Црне Горе књажевином* (Записи, књ. III, св. 4, Цетиње 1928, 193—199). Но, и поред тога, Вуксанови радови о књазу Данилу представљају драгоцјен ослонац за објашњавање догађаја на почетку педесетих година XIX вијека. Занимљив и веома критички приказ догађаја 1851—1852. дао је Ристо Драгићевић у значајној студији „*Црна Гора крајем 1851. године*“ (*Историјски записи*, Цетиње 1953, књ. IX, св. 1, 90, 113, св. 2, 407—428). О томе су са историјскоправне тачке гледишта писали и Б. Павићевић и Т. Никчевић у својим дисертацијама. Почетком седамдесетих година објавила је један краћи чланак Н. И. Хитрова, добар познавалац црногорске историје. Тај је чланак („*Россия и провозглашение Черногории княжеством 1852*“), објављен у Зборнику за славистичка истраживања Института за балканистику Академије наука СССР-а (*Славяно-балканские исследования, историография и источниковедение*, Москва, 1972, 337—358). Уз чланак је публиковано и седам докумената који се непосредно односе и на материју о којој се говори у овом раду. О овој епохи црногорске историје писао је и В. Ђорђевић, углавном на темељу историјске документације прикупљене у бечким архивима (В. Ђорђевић, *Црна Гора и Аустрија 1814—1894*, Београд 1924, 62—68).

О странацким сукобима у Црној Гори 1851—1853. публиковано је и неколико занимљивих извора. Говорећи о томе, Р. Драгићевић је напоменуо у наведеној својој студији да је у Руском архиву за годину 1867. „неки анонимни руски дипломата објавио чланак о борбама партија у Црној Гори око избора Његошевог наследика“ (410). У мојим исписима из овог старог руског часописа, које сам својеремено радио, нијесам нашао потврде за ову тврдњу. Нашао сам, додуше, податке из Руског архива за годину 1876, из којих се види да су у овом часопису објављена три чланка под насловом: „*Послови црногорски*“ (од 9/21. XI 1851, 23. XI/5. XII 1851, и 15/27. I 1852), који се, заиста, односе на странацке сукобе у Црној Гори, а писао их је аутор коме су морали бити познати подаци из повјерљиве оновремене дипломатске преписке. Међу изворе интересантне и за странацке сукобе у Црној Гори 1851. године треба свакако споменути и писма Вука Поповића Вуку Стефановићу Караџићу (*Вукова преписка VII*, Београд 1913), неке чланке из србијанске штампе (Љ. Дурковић-Јакшић, *Србијанска штампа о Његошу и Црној Гори 1833—1851*, Београд 1951) и неколика писма која је објавио Вуксан у Записима (*Записи*, књ. XXIII, св. 6, Цетиње 1940, 373—376).

² АВПР, ГА — 1851, 708, 4—5, 6—7

³ Исто, 27, 61—64, (Хитрова, 341).

⁴ Р. Ј. Драгићевић, *Црна Гора крајем 1851*, 416.

Забринут развојем прилика у Црној Гори, Гагић је крајем октобра 1851. упозорио руску дипломатију на озбиљну опасност од страначких сукоба у овој земљи.⁵ У једном од својих извјештаја Гагић је, поред осталог, указивао и на чињеницу да је потпредсједник Правителствујућег сената црногорског и брдског Дорђије Савов Петровић заступао становиште да би најбоље било да на чело Црне Горе дође Крсто Машанов Петровић, а не тестаментални наслједник Данило Станков Петровић.⁶ Цијенећи све импликације таквих и сличних резоновања, Мејендорф је о томе обавијестио државног канцелара Карла Васиљевича Неселродеа.⁷ Мејендорфљева стрепња вјероватно је подстакла Данила Петровића да из Беча пошаље једно писмо руском императору Николају I тражећи да га призна за „владику црногорског“, у складу са тестаменталном одлуком преминулог црногорског господара и митрополита Петра II Петровића Његоша.⁸

По пријему извјештаја из Беча, руски државни канцелар је одмах саставио реферат за императора и предложио сљедеће препоруке: 1) да се Данило Станов Петровић призна за законитог наслједника умрлог црногорског владике и да му се препоручи да се што прије врати у своју домовину, гдје треба да осигура своја владарска права, па тек после тога да допутује у Петроград; 2) да Мејендорф обавијести црногорски Сенат о ријешености руског владара да узме под своје покровитељство Данила Станкова Петровића; 3) да се у Црну Гору упути специјални изасланик царске владе како би помогао новом црногорском владару у остваривању законитих владарских права и како би заједно са њим разјаснио и нека сложена питања распореда финансијских средстава црногорске државне благајне; 4) да Данило Петровић буде произведен у чин архимандрита у Русији, гдје би се његов боравак искористио и за разговоре о даљем „учвршћењу законског поретка у Црној Гори“, с тим да га у вријеме одсуствовања из земље замјењује предсједник Сената Перо Томов Петровић.⁹ Два дана после прихватања овог реферата (тј. 14/26. XI) од стране императора Николаја I, министарство иностраних послова

⁵ АВПР, ГА — 709, Гагић Мејендорфу, Дубровник 17/29. X 1851, 81.

⁶ Исто, Гагић Мејендорфу, Дубровник 19/31. X 1851, 82. Видјети о томе и код Ровинског (*Черногория*, III, 15).

⁷ АВПР, ГА — 27, 61—64 (Видјети код Хитрове, 340—341).

⁸ Исто. Видјети о томе код Вуксана (*Књаз Данило Петровић Његош*, 195) и код Драгићевића (*Црна Гора крајем 1851*, 415). Кад је сазнао за смрт свог стрица, Данило је послао једно писмо барону Мејендорфу које је завршио сљедећим за руског посланика веома карактеристичним ријечима: „Ако би се, пак, смилovalo његово императорско величанство мене милостиво примити и с његовом императорском заповиједи мене у отечество послати, ја сам већ сасвим увјерен да би се сва она зла која настоје у Црну Гору сасвијем претекла“ (Драгићевић, *Црна Гора крајем 1851*, 415). Ова Данилова изјава увјерила је Мејендорфа да Гагићева наслућивања о опасним страначким разилажењима нијесу била лишена основа, већ да су представљала реалну опасност за Црну Гору.

⁹ АВПР, ГА — 27, 61—64 (Видјети код Хитрове, 342).

упутило је инструкцију посланику Мејендорфу, по садржају потпуно идентичну с документом већ прихваћеним и одобреним од стране руског владара.¹⁰

Не часећи ни часа, Мејендорф је, не чекајући нове инструкције из Петрограда, издао налог секретару руског посланства у Бечу Мерчинском да отпутује у Цетиње, гдје је заједно с конзулом Гагићем био дужан да саопшти препоруке о потреби одржавања реда у земљи и строгом поштовању мира на границама према Турској.¹¹ У складу са општим упутствима из Петрограда, руски изасланици су били дужни да саопште црногорском Сенату да у случају било каквих спорова око испуњавања тестаменталних захтјева преминулог Владике коначно рјешење треба препустити руском владару. По доласку руских изасланика у Црну Гору одржана је 20. XI/2. XII 1851. сједница Сената и главних црногорских и брдских старјешина, на којој су руски изасланици тражили од црногорских сенатора и других земаљских првака да докажу да су достојни покровитељства руског владара и руске владе. Учесници ове скупштине су изразили задовољство бригом свог покровитеља и изјавили, поред осталог, да ће строго пазити на одржавање земаљског мира.¹²

Послије дводневног боравка на Цетињу, руски изасланици су напустили Црну Гору 21. XI/3. XII 1851. године.¹³

Истог дана кад су руски изасланици напустили Црну Гору одиграо се на Цетињу један догађај који ће ударити печат историјској етапи у коју се ова земља опремала да закорачи. Тога дана су сви присутни сенатори на челу са потпредсједником Правитељствујућег сената црногорског и брдског, заједно са „духовницима, капетанима, перјаницима, нахијским и племенским првацима“, свечаном писменом изјавом објавили да „размишљајући о будућој судбини наше земље, по општем договору, једнодушно и једногласно потврђујемо за нашега господара књаза Петра Петровића Његоша, брата покојнога Владике; њему обећајемо и заклињемо се да ћемо у свако вријеме бити вјерни и послушни, будући да смо увјерени да ће он знати и унапријед, као и досада, више пута у њојству блаженопочившег нашег Владике, његовог брата, да нас води путем среће и напретка, а да би му то руковођење било снажније, признајемо његову власт да може свим народним пословима управљати, добре и слабе бранити, истакнуте награђивати, а зле, уз сагласност са потпредсједником и другим члановима сената, кажњавати. Дано на Цетињу 21. новембра 1851.

¹⁰ Н. И. Хитрова, 338.

¹¹ Мерчински је допутовао у Дубровник 12/24. XI, а из Котора заједно са Гагићем кренуо за Цетиње 19. XI/1. XII 1851. Њима је у Котору приређен свечани дочек групе Црногораца (5 угледних старјешина и 40 наоружаних пратилаца) који су их пратили до Цетиња (Р. Драгићевић, *Црна Гора крајем 1851, 416*).

¹² Исто, 416.

¹³ Исто, 417.

године“¹⁴ Мерчински и Гагић су у Котору сазнали за одлуку о проглашењу Пера Томова за књаза Црне Горе.¹⁵

На историјски значај овог документа први је скренуо пажњу П. А. Ровински, објављујући га у цјелини и коментаришући га на начин који задивљује.¹⁶ Послије Ровинског, о овој скупштини доста нових података саопштио је и Р. Драгићевић у већ споменутој студији, мада и радови осталих аутора имају карактер занимљивих прилога.¹⁷

Идеја о проглашењу Црне Горе за књажевину а црногорског владара за књаза није била нова. О њој је почело отвореније да се размишља и говори посљедњих година владавине Петра II Петровића Његоша. Без претјеривања се може рећи да је педесетих година та идеја била један од основних захтјева у развоју државне и политичке мисли код Црногораца. Ровински је први аутор који је то покушао да докаже озбиљном научном аргументацијом.¹⁸

О идеји за проглашење Црне Горе књажевином почело је већ у новембру 1851. да се отворено говори у дипломатском круговима.¹⁹ Стога је проглашење Пера Томова Петровића за књаза Црне Горе мало кога изненадило, осим руску владу и њезину дипломатију. Додуше, са руским конзулом у Дубровнику Јеремијом Гагићем то није био случај. Постоји код неких аутора (Ровински) увјерење да се Пера Томов Петровић консултовао са Гагићем прије изгласавања писмене „изјаве“ од 21. XI/3. XII 1851. године. На то, поред осталог, упућују и нека његова резеновања изложена у писму Мејендорфа са краја децембра 1851. По Гагићевој оцјени, саопштеној у овом писму, Данило није имао „способности“ неопходних за земаљског владара, а да је Пера Томов имао такве одлике, стечене и потврђене у току дугогодишњег управљања Сенатом и народом и да је он уживао велики углед и у Сенату и у народу. Гагићева тврдња о утицају Пера Томова у Црној Гори темељила се, поред осталог, и на чињеници да је он био старији брат Његошев и уживао безрезервно Владичино повјерење.²⁰ Руској дипломатији, истина, није било непознато ни мишљење које је оспоравало владарске квалитете Перу Томову Петровићу, мишљење које је истицало његову подмитљивост и склоност за богаћењем на терет сиромашног народа.²¹ Што се тиче Ђорђија Петровића, првака друге струје опозиционе књазу Данилу, ствар је стајала битно другачије. Он је, заиста, уживао велики углед у народу црногорском и као личност и, прије свега, као одважан

¹⁴ Текст овог документа је цитиран по Ровинском, јер га је он навео по оригиналу (*Черногория*, III, 16—17).

¹⁵ В. Ђорђевић, *Црна Гора и Аустрија*, 63.

¹⁶ Ровински, *Черногория*, III, 16—17.

¹⁷ Р. Драгићевић, *Црна Гора крајем 1851*, 417—418.

¹⁸ *Черногория*, III, 26.

¹⁹ „Послови црногорски“ (*Русский архив* 1876, 189—192).

²⁰ *Черногория*, III, 20.

²¹ „Послови црногорски“, Беч 15/27. I 1852 (*Русский архив*, 1876, 195—196).

и мудар ратник,²² али је крајем 1851. ипак био по страни од директног сукоба који се водио између Пера Томова Петровића и књаза Данила.²³

Улазећи почетком децембра 1851. у отворену борбу за црногорску владарску столицу, Пера Томов Петровић је губио из вида чињеницу да је за Русију, као покровитељицу и заштитницу Црне Горе, оличену у императору, влади и руској дипломатији, начело легитимизма било основни принцип државне политике и државне мисли. Овај принцип није могао бити занемарен ни у случају одлучивања о правима на црногорски владарски пријесто, напустити га значило је — дати подршку Перу Томову Петровићу, а остати му досљедан значило је — подржати кандидата одређеног посљедњом вољом преминулог владара Црне Горе. Стога је руска дипломатија оцијенила да је најдјелотворније за очување свог утицаја у овој земљи ако се буде досљедно придржавала основних начела своје државне доктрине. Држећи се упутстава државног канцелара, руски посланик при бечком двору је почетком децембра 1851. упутио Данила Станкова Петровића у Црну Гору и снабдио га званичним хартијама које су недвосмислено потврђивале легитимност његова избора за новог црногорског владара и чврсту ријешеност руског императора и руске владе да тај избор подрже и осигурају. У писму које је Мејендорф уручио Данилу, с препоруком да га саопшти Правитељствујушчем сенату, поред осталог, стајало је: „Његово величанство господар император и самодржац сверуски, признајући Данила Петровића Његоша за јединог наслједника покојнога господара и владике и примајући га под своје свемилостиво покровитељство, поручује Правитељствујушчем сенату да се пажљиво стара о свим мјерама које треба да услиједе за његово непосредно проглашење за врховног владара Црне Горе. Таква узвишена воља ми је саопштена од стране господара императора Николаја Павловича“.²⁴

Одлазећи на Цетиње, Данило није знао шта га очекује у домовини. Могао је само да наслућује ко ће бити уз њега а ко ће се противити његовом избору за земаљског господара. Сигуран је био само у себе и свога брата војводу Мирка Петровића. Данило је, додуше, располагао једним чиниоцем моћнијим од снаге његових отворених и прикривених политичких противника. То је било Мејендорфљево писмо, у коме је била саопштена воља његовог великог покровитеља да он, и нико други, може сјести на упражњену столицу црногорског владара.²⁵

Отправљајући Данила у Црну Гору, Мејендорф је упутио и једно писмо руском посланику у Цариграду Титову, молећи га

²² Черногория, III, 21.

²³ „Послови црногорски“, Беч 9/21. XI 1851 (Русский архив 1876, 189—191).

²⁴ Черногория, III, 18—19.

²⁵ Исто.

да утиче на отомански кабинет да се не уплиће у послове Црне Горе, јер би то „могло довести до врло озбиљних заплета“.²⁶

Данило је отпутовао из Беча за домовину 23. XI/5. XII 1851. године,²⁷ а тек послѣ десет дана приспио је на Цетиње.²⁸ Њега није збунио хладан дочек и на Цетињу и у Правитељствујушчем сенату.²⁹ Он је оцијенио да тада ставља на пробу све своје политичке и владарске способности и умјеће, поготово што је за противнике имао личности са дубоким коријеном у народу и великим заслугама за историјски развој Црне Горе. Начин на који је извео прве своје државничке потезе показао је и његовим пријатељима и његовим противницима да имају посла с личношћу која зна шта хоће и какве јој се све шансе нуде за остваривање замишљених циљева. У најдраматичнијем тренутку расправе с претендентом на књажевску титулу Пером Петровићем, Данило је знао да ће све присутне поколебати читањем Мејендорфљевог писма, тј. саопштењем мишљења императора Николаја I. То је, одиста, и дјеловало као аргуменат без призива, што је Ђорђевићу Савову Петровићу дало повода да први изрази сагласност са Даниловим избором за господара Црне Горе.³⁰ Исто тако, била је од великог значаја и чињеница да је један од најутицајнијих црногорских сенатора, истажнути катунски првак Стеван Перков Вукотић, одмах прихватио препоруке руске владе.³¹ Тако су покопани сви изгледи и разбијене илузије Пера Томова Петровића да се докопа књажевоке титуле и владарске функције.

Пошто је привукао већину сенатора на своју страну, Данило је почео да предузима прве државничке потезе, изложивши један програм који је наишао на подршку. Чим се сазнало за његова смјерања у погледу употребе државног капитала за отварање школа, поправку путева, обнављање цркава, отварање штампарије, помоћи сиротињи, повећању плата државној администрацији, у народу се почело, како наводи Вук Поповић, ширити увјерење да нови владар треба што прије да узме у своје руке све послове управљања.³²

Пратећи „мудро и одмјерено понашање“ Данила Станкова Петровића и „одлучност коју је показао како у Сенату тако и у народу“ руска дипломатија је запазила да нови црногорски вла-

²⁶ Интернунцијус Клецл кнезу Шварценбергу, Цариград 10. XII 1851 (Записи XXIII, св. 6, Цетиње 1940, 374). О томе да је Данило Петровић „дочекан врло хладно од свога стрица Петра Петровића тамошњег председника сената и чак упитан шта хоће у земљи“ јавио је Шварценберг аустријском интернунцијусу у Цариграду почетком јануара 1852 (Беч, 6. I 1852, Записи XXIII, св. 6, 375).

²⁷ Н. И. Хитрова, 398.

²⁸ Р. Драгићевић, *Црна Гора крајем 1851*, 421.

²⁹ Видјети напомену бр. 26.

³⁰ *Преписка VII*, 116—119.

³¹ Исто, 120—121. Видјети о томе и код Ђорђевића (*Црна Гора и Аустрија*, 64).

³² *Преписка VII*, 120—121.

дар добија „брзу и потпуну наклоност“ у читавој земљи. Руска дипломатија је цијенила да је то, истовремено, и тријумф њезине политике. Учинити крај страначким сукобима у земљи која је тек стабилизовала државни поредак био је, заиста, прави успјех. Крај таквим отвореним страначким сукобима око испуњења Владичиног тестамена означила је народна окупштина 1/13. I 1853, на којој су санкционисане главне клаузуле Владичиног тестамена и Данило Станков потврђен за „владара (владику) Црне Горе са свим атрибуцијама његова претходника“ Тек тада је Данило могао слободно да објави да путује у Петроград.³³

Одмах послје скупштине 1/13. I 1853. обавијестио је Перо Томов Петровић, предсједник Правитељствујушчег сената, руског посланика у Бечу Мејендорфа о намјери новог црногорског владара да посети руску пријестоницу.³⁴ У наведеном писму Перо Томов је директно питао „да ли Данило може да напусти сада своју земљу да би отишао у Русију, како би се тамо припремио за црквено достојанство“ Мејендорф се нашао на муци, јер је очекивао специјалног царског изасланика за Црну Гору Јегора Петровића Коваљевског, чије је сугестије желио да чује. Кад је обавијештен да се долазак царског изасланика морао одложити за извјесно вријеме, Мејендорф је одговорио предсједнику Црногорског сената да „ништа не стоји на путу да будући владика без одлагања оде за Русију“.³⁵

Послје скупштине од 1/13. I 1852. сваки дан боравка на Цетињу представљао је за Данила нове шансе, давао му нове изгледе на коначан успјех, осигуравао му нове присталице. Почетком фебруара дошао је до увјерења да би његови успјеси у страначким обрачунима око владарског наслјеђа били проиграни уколико руски владар не би санкционисао и неке захтјеве, од којих је, по Даниловој оцјени и по убјеђењу његових присталица, зависио даљи напредак и успон Црне Горе. На формулисању својих реформних предлога Данило је радио више од мјесец дана, показујући при томе префињени политички манир, јер је на изради овог програма ангажовао и своје присталице и своје противнике. Кад је окончао најважнији дио посла и стекао увјерење да се неће поновити распре и страначки сукоби, сигуран, поред осталог, у то да жељезна рука његова брата војводе Мирка Петровића служи као гаранција за даље учвршћивање његових позиција у земљи, Данило је, без великих страховања, почетком фебруара почео да се спрема за Петроград.

³³ АВПР, ГА — 1852, 333, 10—12, Мејендорф Неселродеу, Беч 24. I/3. II 1852. Пошто је у једном ранијем извјештају државном канцелару истакао неке критичке примједбе на рачун Данилова понашања на Цетињу крајем 1851, Мејендорф је напоменуо да се крајем децембра још није знало како ће се даље развијати прилике у Црњој Гори (Исто, 2—4, Мејендорф Неселродеу, Беч 4/16. I 1852).

³⁴ Исто, 709, 25, Перо Томов Петровић Мејендорфу, Цетиње 28. I/9. II 1852.

³⁵ Исто, 333, 7—8, Мејендорф Неселродеу, Беч 15/27. II 1852.

О припремама за пут новоизабраног црногорског владара брзо су сазнале и аустријске власти у Котору. Чим је ова вијест допрла до далматинског намјесника у Задру, обавијештен је о томе и бечки министар унутрашњих послова.³⁶

Припремајући се за одлазак у руску пријестоницу, Данило је имао један дужи разговор са Пером Томовим Петровићем. Том приликом, како се даде закључити из неких извора, постигнут је један важан договор. Одлучено је, наиме, да се припреми предлог о проглашењу књажевине у Црној Гори и о установљењу титуле књаза за црногорског владара. Испуњење овог договора требало је одложити до тренутка кад Данило за то даде иницијативу са пута или по доласку у Беч.³⁷

Праћен од групе црногорских старјешина и перјаника, Данило је 12. II 1852. стигао у Котор. У његовој пратњи су се налазили: Петар Стеванов Вукотић и Иво Раков Радоњић, Крсто Машанов Петровић и Никола Мирков Петровић. Требало је да они Данила прате до Трста. У личној Даниловој пратњи налазили су се само Димитрије Милаковић и два перјаника.³⁸

Са званичном пратњом, Данило је 18. II стигао у Задар, гдје му је далматински намјесник приредио дочек. Извјештавајући министра Баха о сусрету с новим црногорским владаром, далматински намјесник је истицао да је Владичин наслједник „млад човјек“ коме није страна „европска цивилизација“, да поред српскохрватског („илирског“) језика „говори италијански прилично течно“ испољавајући у разговору дух који је далеко од жеље да се посвети црквеним пословима. На позив далматинског намјесника, Данило је прихватио да истога дана посјети и једну позоришну представу у Задру. Том приликом је са задовољством истицао да је претходне вечери присуствовао и једном балу у Шибенику. У разговору с аустријским представником Данило је „без околишења“ саопштио да настоји да постане „књаз“ Црне Горе са правом владарског насљеђа, а да би функцију црквеног поглавара пренио на неку другу личност. Приликом ових разговора Данило је открио и једну тајну аустријском намјеснику. Саопштио му је, наиме, да са собом носи „представку“ за руског императора, у којој се од црногорског покровитеља тражи да се сагласи са предлогом о проглашењу књажевине у Црној Гори.³⁹ Тако су Данилови разговори у Задру открили аустријским властима могућност да наслуте да је историјска представка Правитељствујушечег сената и „народа црногорског“ руском императору, изгледа,

³⁶ Хисторијски архив у Задру (скр. ХАЗ), 379 (б. VII-а цХ/2. 1. 1852), далматински намјесник Баху, Задар 4. II 1852.

³⁷ Исто, далматински намјесник Баху, Задар 18. II 1852, 195/п.

³⁸ Исто. Додуше, у овом извјештају намјесништва из Задра дати су непрецизни подаци о књажевим пратиоцима. У извјештају Мејендорфа од 13/25. III дата су поузданија обавјештења о томе (АВПР, ГА — 333, 14—16).

³⁹ ХАЗ, 379 (б. VII-а ц Х/2. Л. 1852), далматински намјесник Баху, Задар 4. II 1852, 138/п.

у нацрту била готова прије Данилова одласка за Беч и да је, по свој прилици, био постигнут договор да се она изгласа по Даниловом одласку са Цетиња. Уосталом, и Данилово писмо Перу Томову, послато касније из Беча, као и нека објашњења која је предсједнику Сената дао Иво Раков Радоњић по повратку са пута, пружају могућност да се изведе оваква претпоставка.⁴⁰

Боравак Данила Петровића у Бечу потрајао је дуже него што се очекивало. Какви су разлози натјерали руског посланика Мејендорфа да књажев одлазак за руску пријестоницу одлаже све до 13/25. III 1852. тешко је засад рећи. Вјероватно је један од разлога било и обавјештење, добијено из министарства, да Јегор Петровић Коваљевски стиже у аустријску пријестоницу. Сасвим је било разумљиво што је Мејендорф желио да искористи прилику како би руски изасланик лично поразговарао са новоименованим црногорским владаром, сазнао његове погледе и схватања о даљем уређењу земље, упознао (колико је то у датим приликама било могуће) његове особине и оцијенио његове способности. Кад се то очекивање ускоро и испунило и Данило провео више од недјељу дана са руским изаслаником, Мејендорф је био у могућности да мишљење Коваљевског саопшти у специјалном извјештају својој влади. По оцјени Коваљевског, како стоји у Мејендорфљевом извјештају, новоименовани црногорски владар Данило Петровић, „упркос претјераном мишљењу које има о сопственој вриједности и малом броју особина којима то мишљење правда“, представља, ипак, личност која је „приступачна мудрим савјетима и обдарена прилично интелигенцијом да се овима користи и изгледа надахнута искреном жељом да добро врши достојанство за које је позван“ Чим је сазнао овакво мишљење специјалног царског изасланика, Мејендорф више није имао разлога да одлаже Данилов пут за Петроград.⁴¹ Пошто је обавио, и то врло ужурбано, још неке разговоре о Даниловом путовању до руске пријестонице, Мејендорф је новоизабраном црногорском владару и тројници његових пратилаца дао „на предујам суму од четири стотине дуката“ за покриће путних трошкова до Петрограда.⁴²

Док се Данило у Бечу припремао за одлазак у Петроград, одржана је средином марта историјска скупштина на Цетињу, на којој је изгласан текст петиције руском императору Николају I, датирана 7/19. III 1852. О самом току овог историјског скупа није

⁴⁰ Д. Вуксан, *Књаз Данило Петровић Његош*, 197—198.

⁴¹ АВПР, ГА — 333, 19. Из писма које је Сењавин упутио оберпрокурору Светог синода 19/31. III 1852. види се да је Данило кренуо из Беча за Петроград 13/25. III 1852 (Централниј господарствениј историческиј архив в Ленинграде, Канц. оберпрокурора Св. синода 2, 6, Сењавин Протасову, Петроград 19/31. III 1852, 1046).

⁴² АВПР, ГА — 333, 19. Пред Данилов повратак из Беча за Црну Гору крајем 1851, Мејендорф му је дао 1.100 рубаља за покриће учињених у Бечу и трошкова пута до Цетиња (Словјанскиј стол 1850—1880, 9137, из руског посланства у Бечу Љубимову, Беч 10/22. V 1852; из министарства Фонтану, Петроград 12/24. VI 1852).

сачувано много извора. Изузев три главна документа (представке Николају I, писма Мејендорфу и писма књазу Данилу), који су готово идентичног садржаја, ни један важнији архивски податак није досад познат о овом историјском засједању и вијећању на њему. Из једног Мејендорфљевог извјештаја упућеног Карлу Василевичу Неселродеу види се да је на скупштини одређена и делегација која је добила дужност да преко Беча отпутује у Петроград и петицију црногорског Сената и „народа црногорског и брчког“ лично преда руском императору.⁴³

Црногорску делегацију су сачињавали: Иво Раков Радоњић, Крсто Машанов Петровић, Перо Милов Мартиновић и Петар Стеванов Вукотић. Крајем марта (24. III) делегација је приспјела у Задар и без задржавања наставила путовање за Беч.⁴⁴ О одласку црногорске делегације у Русију обавијестио је Јеремија Гагић Мејендорфа. Он је у овом извјештају саопштио најзначајнију одлуку скупштине, истакавши још и то да у Црној Гори влада потпуни мир.⁴⁵ Гагић је ове податке вјероватно сазнао од саме делегације, јер је она 9/21. III боравила кратко у Дубровнику.⁴⁶

Чим је допутовала у аустријску пријестоницу, црногорска делегација се јавила руском посланику Мејендорфу и од њега затражила дозволу за одлазак у Петроград. Том приликом делегација је саопштила да нема „никакво усмено објашњење о садржају писма“ за императора, јер је све у њему јасно изложено. Полазећи од чињенице да је црногорски владар отпутовао у Петроград, Мејендорфу је изгледало „у најмању руку некорисним да се привлачи пажња јавности због наших односа са Црном Гором“, па стога није дао сагласност да црногорска делегација „продужи путовање за Петроград и савјетовао јој је да се што прије врати у своју домовину“ Извјештавајући Неселродеа о разговору са делегацијом, Мејендорф је у прилогу свог извјештаја прокоментаришао црногорску представку („писмо“) императору, напомињући да њезин основни смисао представља захтјев да „духовна власт убудуће буде одвојена од свјетовне, тако да би једну вршио владика, кога би бирао народ, а другу Данило Петровић и његови потомци у правој линији, по реду прворођења са титулом књаза“ Објашњавајући даље мотиве ове одлуке, Мејендорф је оспорио тврдњу, ширену тих дана на Цетињу, да је породици Петровића Његоша запријетила опасност „да се угаси“, уколико би се даље продужило с праксом да владари из ове породице носе титулу владике. „Изгледа ми“ — наставља даље Мејендорф — „да је прави мотив црногорске молбе прије жеља да добију, заобилазним путем, признање своје политичке независности од

⁴³ АВПР, ГА — 333, 20—21, Мејендорф Неселродеу, Беч 20. III/1. IV 1852.

⁴⁴ ХАЗ, 379 (б. VII-а ц X/2. 1. 1852), 338/п, далматински намјесник Баху, Задар 24. III 1852.

⁴⁵ *Черногория*, III, 21.

⁴⁶ Исто, 22.

стране Русије, изричите је но што је то било досад и, према томе, непосреднију и дјелотворнију заштиту с њезине стране од Турске“ Не желећи о овоме да се изјашњава са свом категоричношћу, која га је, иначе, карактерисала, а знајући садржај тајних инструкција Јегору Петровичу Ковалевском, Мејендорф је само на крају поновио мишљење о оправданости своје одлуке о одбијању дозволе за одлазак у Петроград црногорској делегацији.⁴⁷ У прилогу овог извјештаја упућен је оригинал представке црногорске скупштине императору Николају I.⁴⁸

Као што је из досадашње литературе познато, црногорску представку руском владару од 7/19. III 1852. потписали су: предсједник Правитељствујушћег Сената црногорског и брдског Перо Томов Петровић, потпредсједник Сената Ђорђије Савов Петровић, девет сенатора, шест архимандрита и протопопова, тринаест истакнутих племенских првака (војвода и сердара) и народни секретар Лазар Влаховић. У представци, као и у писму књазу Данилу и посланику Мејендорфу, наглашено је да је „цијели народ црногорски на свеопштем збору који се сакупио на Цетињу 1 марта“, послје свакојакије разложенија“, једнодушно одлучио да црногорска држава бива „мирска“ и да постаје „наследно књажество“, а Данило Станков Петровић „књаз и свијетли господар Црне Горе“, док је владика црногорски требало да се стара искључиво о црквеним пословима. Скупштина је, истовремено, одлучила да „остају у пуној снази устав, закони и сви обичаји, како је досад држава управљана била“ Од новоименованог црногорског владара тражено је да се по обављеном послу у Петрограду што прије врати у „вјерно наше отачаство“, како би се могао посветити пословима на спровођењу у живот историјских рјешења, подстакнутих искључиво жељом за напредак и „величанство наше славне Црне Горе“.⁴⁹

Чим су примљени Мејендорфљеви извјештаји, у Петрограду су предузети кораци за дочек новог црногорског владара. Како су руски званични кругови тада још рачунали да Данило Станков Петровић треба да прими титулу владике, ријешено је да се о његовом боравку у пријестоници стара оберпрокурор Светог синода, надлежан, иначе, за цјелокупни црквени живот у империји, па и за дочеке иностраних црквених великодостојника. Обавјештавајући оберпрокурора синода Протасова о овој важној посјети, министарство иностраних послова препоручило је да се за резиденцију новом црногорском „владици“ одреди или Александроневска лавра или зграда Духовне академије у Петрограду.⁵⁰ Протасов је одмах започео припреме за дочек Данила Петровића.

⁴⁷ АВПР, ГА — 333, 20—21. Делегација Црне Горе није затекла Данила у Бечу.

⁴⁸ Исто, 19, Мејендорф Неселродеу, Беч 13/25. III 1852.

⁴⁹ Д. Вуксан, *Књаз Данило Петровић Његош*, 197—198.

⁵⁰ ЦИГАЛ, Канц. оберпрокурора, 2, 6, Сењавин Протасову, Петроград 19/31. II 1852.

Обавијештен, вјероватно, о Даниловим интимним државноправним схватањима, а можда и о догађајима у Црној Гори крајем 1851, Протасов је јавио министарству иностраних послова да је у договору са петроградским митрополитом донио одлуку да се нови црногорски „владика“ Данило Петровић смјести не у згради Духовне академије већ у стану инспектора академије, гдје су за њега и његову пратњу већ почеле да се ослобађају просторије. Истовремено је од петроградског трговца Пучкова изнајмљен и специјални фијакер да се стави на располагање новом црногорском „владици“.⁵¹

Почетком априла Данило је стигао у руску пријестоницу. Дочек у Петрограду и први сусрети са руским званичним личностима уливали су му наду да ће службени разговори тећи повољно и да ће петроградска влада прихватити и подржати захтјев изложен у представи Сената. Данило је знао да све то у коначној инстанцији зависи од воље императора. По понашању представника министарства иностраних послова могао је, ипак, наслутити да је Николај I благонаклоно примио представку из Црне Горе. У руском министарству иностраних послова су, заиста, настојали да се о црногорском захтјеву што прије донесе одговарајућа рјешења, па је средином априла учињен предлог да император прими новоизабраног црногорског владара. Николај I се сагласио са овим предлогом, па је донесено рјешење да Његошевог насљедника прими 7/19. IV у 1 час послје подне. Извјештавајући о овој одлуци оберпрокурора Светог синода, министарство је саопштило да ће настојати да црногорског владара прими и руски насљедник пријестола.⁵² Касније је ово рјешење за пријем код Николаја I измијењено и предложено је да до сусрета дође 9/21. IV,⁵³ а код престолонасљедника 11/23. IV 1852. у Зимском дворцу.⁵⁴ Убрзо су и ове одлуке измијењене.

Руски званични кругови су придавали велики значај захтјевима изложеним у представи Црногорског сената од 7/19. III 1852. Претпостављајући да би одлагање рјешења о представи могло да има лоше посљедице за даљи развој Црне Горе, министарство иностраних послова је ужурбано припремало препоруке о „црногорским пословима“ Пошто су с пажњом проучени сви

⁵¹ АВПР, ПО — 1, Протасов Сењавину, Петроград 22. III/3. IV 1852. Из једног извјештаја петроградског и новгородског митрополита Никанора, који је по наређењу оберпрокурора Светог синода требало да се стара о најбољем смештају црногорског „владике“, сазнајемо да су за Данила, Милаковића и „два проста Црногорца“ биле припремљене просторије у згради инспектора Духовне академије, које су се састојале из: предсобља, собе за једног служитеља, салона, трпезарије, мале трпезарије, радног кабинета са спаваћом собом, кухиње (у којој је требало да се смјести други служитељ) и посебне собе за Милаковића. (Митрополит петроградски Никанор Протасову, Петроград 22. III/3. IV 1852).

⁵² АВПР, ПО — 1851, 1, Сењавин Протасову, Петроград 5/17. IV 1852.

⁵³ Исто, 5, Сењавин Протасову, Петроград 8/20. IV 1852.

⁵⁴ Исто, 7, Протасов Сењавину, Петроград 9/21. IV 1852.

званични документи приспјели из Црне Горе, извјештаји генералног консула из Дубровника, посланика из Беча, извјештаји Ковалевског, у руском министарству иностраних послова припремљен је 8/20. IV 1852. специјални реферат за Николаја I. У реферату су резимирани сви службени документи од значаја за рјешавање „послова Црне Горе“.⁵⁵ Сљедећег дана, 9/21. IV 1852, реферат је показан императору у дворцу Петергоф. Император се сагласио са свим препорукама у реферату, с тим што је додао да би новом црногорском владару требало препоручити да чува ред и мир у земљи.⁵⁶ Реферат министарства истицао је сљедеће предлоге: 1) захтјеви црногорског народа заслужују највећу пажњу, поред осталог и због тога што је род династије Петровића Његоша доведен у кризу биолошког одржања због обавезе да њезини владари морају добијати владичанску титулу; 2) право је црногорског народа да суверено бира облик владавине; 3) руска влада мора уважавати одлуку црногорске скупштине да се црногорским народом управља по ранијим законима и обичајима; 4) одвајање духовне од свјетовне власти у Црној Гори могло би да има и негативне посљедице уколико једна и друга власт буду дјеловале „независно“ једна од друге; 5) сви захтјеви црногорске скупштине морају бити цијењени с највећом озбиљношћу, па стога министарство предлаже императору да се сагласи са молбом Сената и „народа црногорског и брчког“ о проглашењу књажевине у Црној Гори, а црногорског владара за насљедног књаза. Ову одлуку руски император треба да саопшти Данилу Петровићу, јер она ни у чему, како су оцјењивали министарство и руски државни канцелар, не противурјечи тестаменту Петра II Петровића Његоша.⁵⁷ Убрзо затим, 18/30. IV 1852, ова препорука министарства иностраних послова и државног канцелара саопштена је руском посланику у Бечу.⁵⁸

Иако је министарство средином априла изградило дефинитиван став о црногорској представци, а Николај I се сагласио са овим препорукама министарства, ријешено је да се још сачекају неки извјештаји, па је то изискивало потребу да се пријем црногорског владара код императора поново одложи. Без обзира на то што је министарство цијенило да испуњење захтјева Црногорског сената и „народа црногорског и брчког“ има крупне међународноправне посљедице, што одлука руске владе о прихватању предлога о проглашењу Црне Горе за књажевину може бити протумачена као опасан заокрет у руској источној политици, руски државници су били непоколебљиво одлучни да признају суверено право црногорског народа да бира облик владавине који њему

⁵⁵ Исто, ГА — 1852, 709, 66—71, реферат министарства императору, Петроград 8/20. IV 1852.

⁵⁶ Исто, 75—76, забиљешка у Канцеларији императора о реферату министарства, Петергоф 9/21. IV 1852.

⁵⁷ Исто, 66—71.

⁵⁸ Исто, 333, 30—31, Мејендорф Сењавину, Беч 4/16. V 1852.

одговара. Ићи на ризик заоштравања односа са Портом руској влади је било далеко лакше него ићи на ремећење односа са Бечом, Паризом и Лондоном, одакле су с пажњом проучавани сви руски потези на Истоку, па је то, мора се рећи, унеколико и забрињавало петроградске државнике. Иако је одлагање пријема црногорског владара код руског императора формално било образложено очекивањима нових извјештаја од пуковника Јегора Петровића Коваљевског,⁵⁹ опрезним руским дипломатима било је потребно времена да би испитали све варијанте могућих посљедица које је планирани потез Николаја I могао да има. Баш тих дана, крајем априла (14/26. IV), обратио се и Данило Петровић писмом императору. Његово писмо открива неколико занимљивих података о значају и историјском смислу црногорске представке. Апелујући на добру вољу императора, нови црногорски владар истиче да „Прије неколико дана, ја дољепотписати, имао сам част прочитати у господина тајног савјетника Л. Г Сењавина писмо које су сенат и народ црногорски и брдски средством својих депутата отпразнили били на име вашег императорског величанства са всенижајшим прошенијем да бисте всемилостивјејше благовољили њихову жељу испунити — признати мене насљедственим књазем црногорским и брдским, као што су ме они, по причинам у истом писму изложеним, за таквога добро нашли наименовати. Жеља свега народа црногорског и брдског жеља је и моја, па ако вашем императорском величанству благоугодно буде удовљетворити њој тим ће внутерниј порјадок Црне Горе бити много боље упрочен. Народ, пак, за дани му нови опит попечителности ваше о благу његовом стараће се и унапријед и свагда и у свакојем случају усердним и вјерним к Руској империји, а ја ћу о томе новом достојинству прилагати све своје попеченије како о благосостојанију народа и устројству правитељства тако и о сохрањенију мира с нашим сусједима и надам се да ћу у томе показати себе достојним и унапријед ваше монаршиске милости“.⁶⁰ Данилово писмо је сљедећи дан (тј. 15/27 IV) стављено на увид императору. Садржај писма је, ван сумње, учинио снажан утицај на Николаја I и допринео да се убрзају послови за објављивање царске одлуке.

Очекујући пријем код руског владара и позитивно рјешење захтјева изложених у петицији „народа црногорског и брдског“ Данило се старао да што боље упозна руску пријестоницу и њезине културне и историјске споменике. Већ у другој половини априла запажа се да су у службеној кореспонденцији међу установама у Петрограду Данило Петровић почео називати мјесто

⁵⁹ Исто. Извјештаји Коваљевског већ су били почели да пристижу у Петроград (извјештај бр. 5 од 21. IV/3. V 1852. и онај од 24. IV/6. V 1852. објављени су код Хитрове, 350—353).

⁶⁰ АВПР, ГА — 709, Данило Петровић императору Николају I, Петроград 14/26. IV 1852.

„владиком“, „владарем“ или „књазем“ Црне Горе.⁶¹ Данилу вјероватно то није могло измаћи из вида. То је, поред осталог, био још један знак који му је уливао наду да ће његова мисија уродити правим резултатом. Крајем априла Данило је изразио жељу да посјети Публичну библиотеку у пријестоници,⁶² Музеј Руске академије наука,⁶³ Зимски дворач и његове галерије,⁶⁴ Константиновски дворач,⁶⁵ Монетарни завод,⁶⁶ Штаб Корпуса рударских инжињера,⁶⁷ Војни арсенал,⁶⁸ Департман за инжињерију,⁶⁹ Ботаничку башту,⁷⁰ Царско село и његове дворце.⁷¹ Касније је обишао и следеће установе: Александроњевску мануфактуру, Фабрику кристала и стакла, царске коњушнице, Технички институт, Пољопривредну школу, Академију умјетности,⁷² а посјетио је и петроградски циркус.⁷³ Гост из Црне Горе свуда је примљен с пажњом.

Обилазећи знаменитости руске пријестонице и очекујући пријем код руског владара, Данило је изразио жељу да буде представљен и великој књагињи Јелени Павловној. Велика књагиња је изашла у сусрет овој жељи и Данило јој је учинио званичну посјету 25. IV/6. V 1852. у Каменоострвском дворцу.⁷⁴

По царевој наредби, крајем априла Данило је пресељен из стана инспектора Духовне академије у један од познатих петроградских хотела, пошто су претходно измирили сви трошкови благајни Духовне академије.⁷⁵ Истовремено, колешки асесор Николај Черњајев, одређен је за званичног представника владе код црно-

⁶¹ Исто, П О— 1851, 1, 9, из Азијатског депатмана Департману државне благајне Петроград 14/26. IV 1852. Овим актом затражено је да се за црногорског „књаза“ одреди сума од 200 златних рубаља за покриће трошкова његова боравка у пријестоници.

⁶² Исто, 12, из министарства Управи библиотеке, Петроград 18/30. IV 1852.

⁶³ Исто, 13, из министарства секретару Академије, Петроград 19. IV/1. V 1852.

⁶⁴ Исто, 14, из министарства министру двора, Петроград 21. IV/3. V 1852.

⁶⁵ Исто, 116.

⁶⁶ Исто, 21, из министарства Монетарном заводу, Петроград, 24. IV/6. V 1852. Из Монетарног завода је одговорено 25. IV/7. V да црногорски „књаз“ може посјетити завод 26. IV/8. V 1852. у 11 часова.

⁶⁷ Исто, 32, из Штаба је јављено да се посјета може обавити 5/17. V 1852. у 12 часова.

⁶⁸ Исто, 33, из министарства Долгорукову, Петроград 3/15. V 1852. Из Арсенала је одговорено 6/18. V 1852. да „књаз“ може да учини посјету 7/19. IV у 11 часова, кад може и да присуствује изливању артиљеријских оруђа.

⁶⁹ Исто, 36, из министарства департману за инжињерију, Петроград 13/25. V 1852.

⁷⁰ Исто, из министарства Ботаничкој башти, Петроград 9/22. V 1852.

⁷¹ Исто, 37

⁷² Исто, 116.

⁷³ Исто, 30.

⁷⁴ Исто, 41, 42.

⁷⁵ Исто, 22, за књаза је био одређен и специјални кувар.

горског владара,⁷⁶ а кандидат петроградског универзитета Главински назначен је за званичног преводиоца црногорском владару.⁷⁷

Боравак књаза Данила у руској пријестоници продужио се до јуна. Крајем овог мјесеца император Николај I је издао указ о одликовању црногорског владара Орденом светог Станислава I степена⁷⁸ и указ о одликовању Пера Томова Петровића и Ђорђија Савова Петровића Орденом свете Ане II степена. Војводе Јаков Даковић и Новица Церовић добили су такође Орден свете Ане II степена, док су медаљама награђени сенатор Иво Раков Радоњић, сердар Мило Мартиновић, перјанички капетан Ђуро Мартиновић, перјаник Ђутор Вукмановић и перјаник Ђуро Јовов Ђуришић. Књажеви пратиоци такође су награђени — Милаковић прстеном, књажев перјаник златним сатом, а лични „секретар“ медаљом.⁷⁹ Књазу је додијелена и диплома за орден,⁸⁰ док је за Пера Томова Петровића, Ђорђија Савова Петровића, Новицу Церовића и Јакова Даковића издата заједничка диплома.⁸¹

Пошто су окончане све формалности око одликовања, император је издао наредбу да се из благајне Азијатског департмана исплати сума од 800 златних рубаља за подмирење путних трошкова црногорског владара од Петрограда до Цетиња.⁸² Непосредно послје овог рјешења јављено је књазу Волконском да је руски владар донио одлуку да прими књаза Данила пред његов одлазак из Петрограда. Пријем је заказан за 15/27 VI 1852. у Петергофском дворцу.⁸³

На пријему у Петергофском дворцу руски император је требало да саопшти Данилу Петровићу становишта руске владе о овим захтјевима изнесеним у петицији Правитељствујућег сената и „народа црногорског и брчког“ Ослањајући се на реферат „О пословима Црне Горе“ састављен за императора 8/20. IV 1852,⁸⁴

⁷⁶ Исто, 5.

⁷⁷ Исто, 31. Као надокнада за услугу био му је одређен хонорар од 300 рубаља.

⁷⁸ Исто, 33, из царске канцеларије Б. В. Волконском, Петроград 11/23. VI 1852.

⁷⁹ Исто. Предлози за одликовања црногорских старјешина потскли су од Ј. П. Ковалевског.

⁸⁰ Исто, 62. Димитрије Милаковић је педантно пратио све дипломатске припреме око књажевог пријема код императора. Он се стога обратио 13/25. VI једним писмом Сењавину, тражећи од њега да изда дозволу да црногорски владар може носити на пријему мундир сличан ономе који употребљава српски књаз. Истом овом приликом, Милаковић је затражио од Сењавина да се Црној Гори додијеле и четири брдска топа и да се тражена оруђа из Одесе упуте преко Трста за Црну Гору.

⁸¹ Исто, 63.

⁸² Исто, 52.

⁸³ Исто, 54, из министарства књазу Волконском, Петроград 12/24. VI 1852.

⁸⁴ АВПР, ГА — 1852, 28, 12—17. Овај докуменат је објављен и код Хитрове (344—348).

као и на онај од 12/24. IV.⁸⁵ министарство иностраних послова је саставило посебан нацрт царевог писма црногорском владару, у коме су резимиране све одлуке царске владе предложене у споменутим рефератима. Нацрт императоровог писма црногорском владару показан је Николају I 14/26. VI на броду „Александрија“ и он се сагласио са садржајем.⁸⁶

У недјељу 15/27 VI 1852. император Николај I примио је књаза Данила Петровића. Приликом овог сусрета, руски владар је саопштио да је „имао пријатну дужност“ да се упозна са представком црногорског народа у којој је изражена жеља да нови црногорски владар добије титулу књаза. Пошто се увијек односио са великом пажњом према црногорском народу и његовим захтјевима, није имао разлога, истакао је руски император, да не усвоји његову молбу, утолико прије што је Владичин наслѣдник исувише млад човјек да би по канонима православне цркве могао одмах добити титулу владике. Изражавајући пуну сагласност са основним захтјевима црногорске петиције, руски владар је изразио наду да промјена у титули црногорског господара никако не би смјела да значи измјену у „политичком бићу“ Црне Горе, нити би она било у чему смјела да поремети односе Црне Горе с Аустријом и Турском. Због тога је нови црногорски владар био дужан, како је император истицао, да се стара да односе са тим земљама ни у чему не ремети. Император је даље препоручио новоименованом црногорском књазу да одмах по повратку у земљу изабере новог владика, који би се бавио искључиво црквеним пословима, с тим да се овај ни по коју цијену не „мијеша“ у ону врсту дјелатности које припадају књазу као шефу државе. Додуше, књаз је, како је император узгред додао, као врховни поглавар државе био обавезан да се стара за „добро цркве“ и, што је од пресудног значаја, „штити поредак“ у земљи. Пошто је из извјештаја пуковника Ковалјевског сазнао да у Црној Гори влада мир и да се земаљска власт стара не само да сачува унутрашњи поредак већ и мир на границама, император је додао да нема разлога за сумњу да ће новоименовани књаз настојати да такву политику настави. На крају је император додао да промјена у титули не лишава црногорског владара могућности да касније добије и владичанско звање, уколико, разумије се, изрази жељу за тим.⁸⁷

Сусрет црногорског владара са руским императором у дворцу у Петергофу и одлуке руске владе које је император тада саопштио имале су историјски значај за даљи развој Црне Горе и њезино друштвено и државноправно устројство. Вијести о овом сусрету

⁸⁵ Исто, реферат Неселъродеа Николају I, Петроград 12/24. IV 1852. (И овај документат објављен је код Хитрове, 348—350).

⁸⁶ Исто, 66—69, пројекат писма императора Николаја I књазу Данилу, Петроград 14/26. VI 1852. Текст овог писма стављен је на увид императору на броду „Александрија“, гдје је руски владар одобрио садржај и на маргини текста дао своју уобичајену царску ознаку: „Быть по сему“.

⁸⁷ Исто, 66—69.

наишле су на велики одјек у европским дипломатским круговима. На Цетињу се, такође, о овом сусрету брзо сазнало. О томе је Димитрије Милаковић обавијестио Правитељствујушчи сенат. Његова обавјештења изазвала су одушевљење у Црној Гори. Предсједник Сената издао је наредбу да се у ту част испали двадесет и један топовски хитац, а потпредсједник је ту вијест огласио са дванаест топовских пуцњева.⁸⁸

Књаз Данило је оцијенио да је одлука руске владе и императора Николаја I учврстити положај његове земље и у ослободилачким стремљењима балканских народа и у источној политици великих сила. Резултата његове мисије у Петрограду чинио му се толико значајним да је оцијенио сувишним покретање разговора о било којем другом међународном и политичком проблему везаном за Црну Гору. У том смислу направио је само један изузетак: затражио је интервенцију руске дипломатије на Порти, како би Турска повратила два насилно одузета црногорска острва у Скадарском језеру — Бесендро и Врањину. Послије ова књажева молбе дошло је, заиста, до интервенције у Цариграду, па је руски представник затражио да отоманске трупе напусти споменуто острва.⁸⁹

Пошто је завршио службене разговоре, књаз Данило је почео да се спрема за повратак у домовину. Пред његов одлазак упутио му је у име министарства иностраних послова једно писмо гроф Г. Л. Сењавин.⁹⁰ У том писму истакнуте су, углавном, све оне препоруке које је Сењавин изложио и у реферату Николају I 7/19. VI 1852, састављене, поред осталог, и на темељу извјештаја пуковника Коваљевског.⁹¹ Предлози изложени у овом писму представљају, с друге стране, оне исте идеје које је император излагао на пријему у дворцу у Петергофу, с тим што је у њему нешто јаче наглашена обавеза црногорског владара да обрати „највећу пажњу“ на потребе цркава у Црној Гори и на „подизање образовања тамошњег свјештенства“.⁹² Овај став у Сењавиновом писму унесен је, вјероватно, због тога што је на руске службене кругове направила веома мучан утисак вијест, добијена и потврђена од пуковника Коваљевског, да је Петар II Петровић Његош мало обраћао пажњу на црквени живот и стање цркава у Црној Гори.⁹³ У овом писму је занимљив још и пасус у коме је поновљена мисао да будући црногорски владари могу поново узети владичанску титулу, уколико осјете потребу за таквом промјеном.⁹⁴ То је, у ствари, само показивало колико су неке личности руског политичког и

⁸⁸ ХАЗ, 379 (в. VII-а, ц X/2. 1. 1852), 1098/1.

⁸⁹ АВПР, ГА — 709, Озеров Неселродеу, Цариград 24. VII/5. VIII 1852.

⁹⁰ Д. Вуксан, Књаз Данило Петровић Његош, 201—202.

⁹¹ Исто, ГА — 1852, 28, реферат Сењавина императору („По делам Черногории“, Петроград 7/19. VI 1852. (код Хитрове, 356—358).

⁹² Д. Вуксан, Књаз Данило Петровић Његош, 201—202.

⁹³ АВПР, ПО — 1851, 2, Коваљевски Неселродеу, Беч 21. IV/3. V 1852.

⁹⁴ Д. Вуксан, Књаз Данило Петровић Његош, 201.

дипломатског живота недовољно разумијевале суштину предложених реформи у Црној Гори.

Пред књажев одлазак за Црну Гору упућена су обавјештења руским дипломатским представницима у Берлину и Бечу са упутствима како да објашњавају најновије потезе руске владе у односу на Црну Гору и како да на најбољи начин изађу у сусрет црногорском владару.⁹⁵ По обавјештењима која је тада и Милаковић послао за Црну Гору, књаз Данило је кренуо на пут 22. VI/4. VII 1852, и према његовим предвиђањима требало је средином мјесеца да стигне на Цетиње.⁹⁶

Почетком јула (2/14. VII) црногорски владар је допутовао у Беч, гдје је очекивао да ће бити примљен и од стране аустријског цара. Како је аустријски владар био одсутан из пријестонице, књаза Данила и руског представника Фонтона, који га је пратио, примио је министар иностраних послова гроф Буол. Приликом овог сусрета аустријски државник је изразио жаљење због тога што црногорски књаз није могао у Бечу да сачека повратак царев, како би се са највишег мјеста одала почаст новоизабраном црногорском суверену. Истакавши ово увјерење, гроф Буол је напоменуо да ће аустријски цар у јесен обилазити Далмацију, па би црногорски владар могао искористити ту прилику за сусрет са њим. Приликом овог разговора, књаз Данило је саопштио да је пред својим покровитељем Николајем I Павловичем узео обавезу да чува мир и да ће даља његова настојања бити подређена том основном захтјеву његовог моћног заштитника. Послије сусрета са Буолом, књаз Данило је 4/16. VII отпутовао преко Трста за Црну Гору.⁹⁷ У аустријској пријестоници књазу се придружио велики српски и југословенски учењак Вук Стефановић Караџић.⁹⁸

Чим се на Цетињу сазнало за Данилов долазак у Беч, књажев брат војвода Мирко Петровић отпутовао је једним Лојдовим паробродом из Котора за Трст да би тамо дочекао црногорског владара.⁹⁹

У друштву с Вуком Стефановићем Караџићем и са својом званичном пратњом, књаз Данило је стигао у Котор крајем јула, гдје је имао пријатељски сусрет с аустријским генералом Мамулом. И приликом овог разговора с једним истакнутим представником аустријске власти књаз Данило је поновио своје изјаве о досљедном мирољубљу.¹⁰⁰

⁹⁵ Исто, ПО — 1851, 1, 81, из министарства Будбергу, Петроград 21. VI/2. VII 1852; исто, 82, из министарства П. П. Фонтону, Петроград 20. VI/2. VII 1852.

⁹⁶ ХАЗ, 379 (в. VII-а-цX/2. 1. 1852), далматински намјесник Баху, Задар 25. VII 1852, 1098/1.

⁹⁷ АВПР, ПО — 1851, 1, 101, Фонтон Азијатском департману, Беч 2/14. VII 1852.

⁹⁸ Исто, ГА — 1852, 709, Фонтон Неселродеу, Беч 12/24. VIII 1852.

⁹⁹ ХАЗ, 379 (в. VII-а-цX/2. 1. 1852), 1098/1.

¹⁰⁰ АВПР, ГА — 1852, 709, 41.

На Цетињу је књазу Данилу приређен свечан дочек. Том приликом предсједник Сената Перо Томов Петровић је на ритуалан старински начин изразио спремност да поштује сваку одлуку свога владара.¹⁰¹ Стари лисац је знао и да прикрије своја интимна осјећања, а био се и помирио са чињеницом да су у борби за владарску столицу све његове шансе изгубљене.

Књаз Данило је желио да одлуку о проглашењу књажевине прослави на начин какав је тај историјски догађај и заслуживао. Он је стога искористио црквени празник 8/20. IX 1852. да пред окупљеним народом на Цетињу потврди избор сенатора, капетана и перјаника. У присуству више од 4.000 лица, на Цетињском пољу одржана је свечаност, на којој су сви представници власти положили заклетву. Посљедњи је положио заклетву сам књаз.¹⁰² Текст ове заклетве је веома занимљив. Цијенећи значај овог документа, руски конзул у Дубровнику Гагић упутио је једну његову копију министарству иностраних послова и државном канцелару Карлу Васиљевичу Неселродеу.¹⁰³ У тексту заклетве се, поред осталог, каже: „Заклињемо се нашему свијетломе књазу Данилу првومه Петровићу Његошу богом живијем, пресвијетлом мајком божјом и Светијем Петром да ћемо њему и отечеству бити вјерни и покорни на свако мјесто, на сваки час, у дневи и ноћи, у злу и у добру, да ћемо се тврдо држати његовије закона и послушни његовијем наредбама, да ћемо право, по нашој души, без икаква мита и хајтера судити свакојему Црногорцу, како богату тако и сиромаху“¹⁰⁴ Послије полагања заклетве настало је одушевљење и клицање цару покровитељу и књазу Данилу.¹⁰⁵ Тако је окончана политичка битка око тога ко ће да узме све „владарске послове у своје руке“,¹⁰⁶ чиме је отпочела ера „свјетовне аутократије“ у Црној Гори.¹⁰⁷

Књаз Данило је био владар који није желио да дијели власт било с ким, осим, донекле, са братом Мирком Станковим Петровићем, који ће касније постати потпредсједник, па предсједник Сената, а убрзо потом и велики војвода црногорски. Тако су два брата, личности готово идентичне нарави и схватања, ослањајући се на историјска искуства минулих етапа, повели Црну Гору путем који јој је осигурао још значајнију улогу у великим народним покретима на Балкану и запажено мјесто у словенском свијету.

По своме значају за државноправни развој, за изградњу политичке мисли, активну националну политику, одлучнији курс у из-

¹⁰¹ Исто.

¹⁰² АВПР, ГА — 1852, 709, 5, Гагић департману, Дубровник 14/26. IX 1852.

¹⁰³ Исто, 6.

¹⁰⁴ Исто. Објављујући историјску грађу из епохе књаза Данила, Д. Вуксан је публикувао и текст ове заклетве, али са једне друге копије (Записи, књ. III, св. 4, Цетиње 1928, 236—238).

¹⁰⁵ АВПР, ГА — 1852, 709, 5.

¹⁰⁶ Д. Вуксан, *Књаз Данило Петровић Његош*, 202.

¹⁰⁷ *Черногория*, III, 22.

градњи институција грађанског друштва, петиција Црногорског сената руском императору од 7/19. VI 1852. да се Црна Гора прогласи књажевином а Данило Станков Петровић насљедним књазом спада у ред најзначајнијих историјских споменика у читавој повјесници Црне Горе. Овај догађај је имао снажан одјек у југословенским земљама, а добри познаваоци прилика на Балкану почели су да истичу мисао да ће промјене у Црној Гори представљати даљи подстрек ослободилачким стремљењима у земљама под турском влашћу, а опрезни европски дипломати су, истовремено, вјеровали да ове промјене означавају сигуран предзнак заокрета источне политике Николаја I. Један дио упућенијих европских дипломата је држао да признање црногорске књажевине од стране руског владара представља значајан потез у напорима да се црногорска држава и формално призна као самостални и независни међународноправни субјекат. Књаз Данило и војвода Мирко су га заиста и схватили као повод да се Турска оружаном руком натјера да призна ову међународноправну реалност.